

DZIAŁALNOŚĆ KAPELANÓW RZYMSKO- I GRECKOKATOLICKICH W WIĘZIENIACH GALICJI WSCHODNIEJ W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Wstęp

W okresie międzywojennym Galicja Wschodnia znalazła się w granicach odrodzonego państwa polskiego oraz tworzyła trzy województwa: lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie². Był to obszar o niejednorodnej strukturze etnicznej. Sytuacja narodowościowa przedstawiała się następująco: województwo lwowskie: Polacy – 56,6%, Ukraińcy – 35,8%, Żydzi – 7,0%; województwo stanisławowskie: Ukraińcy – 69,8%, Polacy – 22,2%, Żydzi – 6,8%; województwo tarnopolskie: Ukraińcy – 50,6%, Polacy – 45%, Żydzi – 4,8%³. Z wyżej podanej statystyki dokładnie widać, że w województwach stanisławowskim oraz tarnopolskim Ukraińcy stanowili większość. Natomiast w województwie lwowskim liczbowo dominowali Polacy. Liczną grupę narodowościową w Galicji Wschodniej stanowili również Żydzi zamieszkujący generalnie w miastach i zajmujący się handlem i lichwą.

1. Powstanie polskiego więziennictwa w Galicji Wschodniej

Powstanie systemu penitencjarnego międzywojennej Polski było związane z finalnym etapem I wojny światowej, kiedy na terenach ziem polskich wchodzących w skład trzech mocarstw – Rosji, Austro-Węgier oraz Niemiec zaczęło formować się polskie więziennictwo. 8 lutego 1919 r. został wydany *Dekret w sprawie tymczasowych przepisów więziennych*, który wyznaczył podporządkowanie zakładów penitencjarnych Ministerstwu Sprawiedliwości, mówił o funkcji więzień oraz ich układzie wewnętrznym⁴.

¹ Dr doc. Oleh Razyhrayev (кандидат історичних наук, доцент Олег Разиграєв) – Wschodnioeuropejski Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki, Łuck, Ukraina (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна); e-mail: razygraev@ukr.net.

² Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy, *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polski* (dalej Dz.U. RP) 1920, nr 117, poz. 768.

³ *Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1924* (Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1925), 15–17; *Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926* (Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1927), 25–26.

⁴ Dekret z dnia 8 lutego 1919 r. w sprawie tymczasowych przepisów więziennych, *Dziennik Praw Państwa Polskiego* (dalej Dz.PPP) 1919, nr 15, poz. 202; Archiwum Państwowe w Kielcach, zesp. 21/186, sygn. 1, k. 54–56; Государственный архив Брестской области, ф. 99, оп.1, д. 1, л. 61–63.

Biorąc pod uwagę ówczesną sytuację wojenno-polityczną, wyżej wymieniony akt normatywno-prawny mógł być zrealizowany tylko na ziemiach byłej Kongresówki.

1 stycznia 1919 r. władza państwowa II Rzeczypospolitej została rozszerzona na ziemię byłego zaboru austriackiego⁵. Jednak *de facto* wówczas dotyczyło to tylko zachodniej części Galicji, ponieważ na wschodzie trwała wojna polsko-ukraińska⁶. Polski badacz Krzysztof Urbański zauważa, że niektóre więzienia Galicji zostały objęte polską administracją jeszcze 6 listopada 1918 r., m.in. więzienia w Rzeszowie, Wiśniczu oraz Sanoku⁷. Natomiast po zakończeniu działań wojennych do systemu penitencjarnego Polski weszło 217 nowych jednostek więziennych, mianowicie 4 domy kary, 18 więzień sądowych (domy więzienne przy sądach okręgowych) i 195 aresztów karnych⁸. W styczniu 1921 r. na terenie Galicji Wschodniej powstała okręgowa dyrekcja więzienna z siedzibą we Lwowie⁹. Pod względem administracji więzienia galicyjskie zostały podporządkowane odnośnym władzom sądowym.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie pracy duszpasterskiej rzymsko- oraz grekokatolickich kapelanów w więzieniach Galicji Wschodniej w latach 1918–1939.

2. Podstawy prawne działalności kapelańskiej¹⁰

Zaspokojenie potrzeb religijnych stanowiło część życia codziennego więźnia oraz było gwarantowane przez państwo¹¹. „Żadnemu więźniowi nie wolno odmawiać czerpania nauk moralnych i pociechy religijnej od duchowego swego wyznania. W zakładach i oddziałach, przeznaczonych dla nieletnich więźniów, wszyscy bez wyjątku nieletni otrzymują naukę religii oraz naukę świecką...” – zostało zapisane w wyżej wymienionym dekrete w sprawie tymczasowych przepisów więziennych z dnia 8 lutego

⁵ Dekret z dnia 31 grudnia 1918 r. w przedmiocie objęcia zarządu wymiaru sprawiedliwości w b. zaborze austriackim, Dz PPP 1918, nr 23, poz. 76.

⁶ Karol Pawlak, *Więziennictwo polskie w latach 1918–1939* (Kalisz: Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, 1995), 8.

⁷ Krzysztof Urbański, *System penitencjarny II Rzeczypospolitej a więźniowie polityczni (na przykładzie województwa kieleckiego)* (Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, 1997), 43.

⁸ Zygmunt Bugajski, Edward Neymark, *Aktualne zagadnienia i projekty reformy więziennictwa*, t. 1 (Warszawa, 1925), 227–228; Karol Pawlak, *Za kratami więzień i drutami obozów (Zarys dziejów więziennictwa w Polsce)* (Kalisz: Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej 1999), 56.

⁹ Urbański, *System penitencjarny II Rzeczypospolitej a więźniowie polityczni*, 44; Центральний державний історичний архів України у м. Львові (dalej ЦДІАЛ України) ф. 151, оп.1, спр. 232, арк. 4.

¹⁰ Więcej na ten temat patrz: Oleh Razyhrayev, „Życie religijne w łuckim więzieniu w latach 1919–1939”, w: *Państwo-religia. Instytucje państwowe i obywatele wobec religii w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, t. 1, red. J. Durka (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2014): 65–78.

¹¹ O życiu religijnym w więzieniach międzywojennej Polski patrz: Pawlak, *Więziennictwo polskie w latach 1918–1939*, 93–95.

1919 r.¹² Podany dokument prawny przewidywał przynależność do personelu więziennego duchownych¹³.

Prawo kontaktu z duchownym swego wyznania i zaspakajania swoich potrzeb religijnych gwarantowało również *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości o zaspakajaniu potrzeb religijnych więźniów i o działalności oświatowej, szkolnej i pozaszkolnej w więzieniach* z 20 kwietnia 1926 r. W myśli zaznaczonego aktu prawnego do udzielenia opieki duchownej zostali upoważnieni duchowni wyznań religijnych, do których należeli więźniowie. Ponadto w zakładach karnych i więzieniach I–II klasy miały być zorganizowane nabożeństwa i inne praktyki religijne w stałych odstępach czasu. W więzieniu mieszczącym co najmniej 100 więźniów karnych jednego i tego samego wyznania chrześcijańskiego należało pozyskać duszpasterza oraz zorganizować regularne odprawianie nabożeństw¹⁴.

Oprócz sprawowania różnych praktyk religijnych wśród obowiązków duchownego znalazły się: odprawianie nabożeństw w niedziele, święta uroczyste danego wyznania i w święta narodowe; odwiedzanie więźniów w ich celach w celu niesienia im pomocy i pociechy religijnej; regularne odbywanie z więźniami pogadanek religijnych; wykładanie nauki religii w szkole więziennej. Nabożeństwa powinny odbywać się w kaplicy więziennej lub w specjalnym pomieszczeniu¹⁵. Duchowni mogli za zgodą i w porozumieniu z naczelnikiem więzienia odwiedzać w celach swoich współwyznawców. Jednocześnie było zakazane w rozmowach wykraczać poza dziedzinę moralno-religijną. Także duchowni mieli obowiązek wygłaszania dla więźniów kazań o charakterze moralno-religijnym podczas niedzielnych i świątecznych nabożeństw, zapewniania rekollekcji i spowiedzi w okresie wielkanocnym, dokonania obrządku chrzcina w wypadku narodzin w więzieniu¹⁶.

Kwestie opieki duchownej więźniów poruszało również *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa* oraz *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego*¹⁷. Zaznaczone akty normatywno-prawne potwierdzały zasady deklarowane w rozporządzeniu z 1926 r., jednak pierwszy dokument zwracał szczególną uwagę na wyznanie rzymskokatolickie. M.in. w art. 25 rozporządzenia z 7 marca 1928 r. zna-

¹² Dekret z dnia 8 lutego 1919 r. w sprawie tymczasowych przepisów więziennych, Dz. PPP 1919, nr 15, poz. 202.

¹³ Dekret z dnia 8 lutego 1919 r. w sprawie tymczasowych przepisów więziennych, poz. 202.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 kwietnia 1926 r. o zaspakajaniu potrzeb religijnych więźniów i o działalności oświatowej, szkolnej i pozaszkolnej w więzieniach, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości (dalej Dz.U. MS) 1926, nr 9, poz. 10.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 kwietnia 1926 r. o zaspakajaniu potrzeb religijnych więźniów i o działalności oświatowej, szkolnej i pozaszkolnej w więzieniach, poz. 10.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 kwietnia 1926 r. o zaspakajaniu potrzeb religijnych więźniów i o działalności oświatowej, szkolnej i pozaszkolnej w więzieniach, poz. 10.

¹⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa, Dz.U. RP, 1928, nr 29, poz. 272; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego, Dz.U. RP, 1931, nr 17, poz. 577.

lazło się stwierdzenie, że „w więzieniach I i II klasy dla więźniów wyznania rzymsko-katolickiego powinny być, w więzieniach zaś III klasy mogą być w miarę potrzeby i możliwości zorganizowane nabożeństwa i inne praktyki religijne w stałych odstępach czasu”¹⁸.

3. Praktyczna realizacja obowiązków duszpasterskich

3.1. Materialne warunki

W okresie przedmiejowym rzymsko- oraz greckokatolicki kapelani, którzy z reguły byli zatrudnieni w więzieniach jako pracownicy kontraktowi (rzadziej jako etatowi), ciągle odczuwali różne kłopoty materialne polegające przede wszystkim w otrzymaniu bardzo skromnego wynagrodzenia. Były różne tego powody: przede wszystkim działania wojenne oraz powojenny kryzys gospodarczy, skutki którego były odczuwane w różnych dziedzinach życia społecznego, intensywne procesy inflacyjne, drożyzna, zamieszania kompetencyjne między Ministerstwem Sprawiedliwości oraz Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawach budżetowych oraz inne.

Od końca XIX w. obowiązki duszpasterskie w domu więziennym Sądu Karnego we Lwowie (przy ulicy Batorego) wykonywał rzymskokatolicki konwent OO. Bernardynów¹⁹. W celu uregulowania wynagrodzeń dla kapelanów Namiestnictwo w 1919 r. kilkakrotnie zwracało się do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z wnioskiem o przyzwolenie dla konwentu za pełnienie obowiązków duszpasterskich renumerację w kwocie 2 tys. koron, lecz nie otrzymało odpowiedzi²⁰. Sprawa nie była ostatecznie rozwiązana również w 1920 r. W tym samym czasie w lwowskim domu więziennym przy ulicy Batorego opiekę duchową nad więźniami sprawował także kapelan greckokatolicki, który otrzymywał finansowe wynagrodzenie prawie takie samo jak kapelan rzymskokatolicki²¹. Zdaniem prezesa Sądu Karnego we Lwowie wynagrodzenie, jakie pobierali obaj duszpasterze według stanu na kwiecień 1920 r., było bezwarunkowo za niskie²².

W marcu 1920 r. arcybiskup metropolita lwowski i halicki greckokatolicki Andrzej Szeptycki wystąpili z wnioskiem do władz sądowych o ustalenie minimalnego rocznego wynagrodzenia dla nowo mianowanego kapelana w domu więziennym Sądu

¹⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa, Dz.U. RP, 1928, nr 29, poz. 272. Więzienia według pojemności dzieliły się na trzy klasy. Do pierwszej należeli więźniowie o pojemności ponad 450 osób, do drugiej odpowiednio od 150 do 450 osób oraz do trzeciej – do 150 osób, jak również więźniowie przy sądach grodzkich. Zobacz: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa, Dz.U. RP, 1928, nr 29, poz. 272.

¹⁹ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 12.

²⁰ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 16.

²¹ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 20.

²² ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 20.

Karnego we Lwowie (przy ulicy Batorego) ks. Josypa Kyszakiewicza w wysokości 3 tys. marek polskich (250 marek polskich miesięcznie)²³. W tym samym czasie grekokatolicki kapelan ks. Josyp Kyszakiewicz dodatkowo na prośbę prezydium Sądu Karnego we Lwowie objął także obowiązki duszpasterskie w lwowskim więzieniu karnym „Brygidki” (przy ulicy Kazimierzowskiej). W związku z tym władzę duchowne grekokatolickie uważały, że ks. Josypowi Kyszakiewiczowi powinno przysługiwać wynagrodzenie urzędnika państwowego etatowego. Według stanu na listopad 1921 r. wyżej wymieniona sprawa pozostawała bez załatwienia, a ks. Kyszakiewicz znalazł się w trudnym położeniu materialnym²⁴.

Należy stwierdzić, że sprawa podwyższenia wynagrodzenia dla kapelanów była aktualna nie tylko dla zakładów karnych Lwowa. Np. Ministerstwo Sprawiedliwości w liście do prezesa Sądu Apelacyjnego we Lwowie z 22 stycznia 1921 r. pisało: „W związku z podaniem kapelanów więziennych w Brzeżanach²⁵ i we Lwowie w sprawie podwyższenia im poborów miesięcznych, Ministerstwo Sprawiedliwości niniejszym zawiadamia Pana Prezesa, że celem ujednostajnienia płac w więzieniach b. Kongresówki i Małopolski, w preliminarzu budżetowym na okres z dnia 1 stycznia do 31 grudnia 1921 roku zostały przewidziane miesięczne pobory kapelanów więziennych, jako urzędników kontraktowych, w wysokości 700 mp. dla każdego domu więziennego i Zakładu Karnego w Małopolsce. Poza tym przewidziano 150 mk. miesięcznie na utensylia kościelne dla każdego więzienia, posiadającego etat kapelana”²⁶.

Prawdopodobnie wyżej wymienionych założeń nie udało się zrealizować, ponieważ Ministerstwo Sprawiedliwości reskryptem z 29 lipca 1921 r. przewidziało wynagrodzenie w wysokości już 300 polskich marek miesięcznie dla kapelanów więzień na terenie Galicji Wschodniej jako pracowników kontraktowych. Jednocześnie Ministerstwo Sprawiedliwości informowało prezesa Sądu Apelacyjnego we Lwowie, że dla trzech kapelanów pełniących obowiązki służbowe na terenie Galicji Wschodniej przewidziano wynagrodzenie w wysokości 600 marek polskich miesięcznie²⁷. Prezes Sądu Apelacyjnego we Lwowie w liście do prezesów sądów okręgowych z 2 września 1921 r. pisał, że „podane powyżej cyfry stanowią maksimum wynagrodzenia, które nie wszędzie powinno być natychmiast przyznane, lecz stopniowo w miarę zwiększania się czynności i wzrostu drożyzny”. W tym samym czasie przewidywane wynagrodzenie dla lekarza więziennego jako pracownika kontraktowego wynosiło 2 tys. polskich marek miesięcznie²⁸.

Innym problemem związanym z finansowaniem duszpasterskiej opieki kapelanów Galicji Wschodniej było ustalenie spraw budżetowych na szczeblu ministerialnym.

²³ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 21.

²⁴ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 33, 70.

²⁵ W styczniu 1922 r. grekokatolickim duszpasterzem przy domu więziennym w Brzeżanach został ustanowiony ks. Jan Korduba, który zastąpił na stanowisku ks. Michała Zalewskiego; zobacz ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 866, арк. 2.

²⁶ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 35.

²⁷ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1а, спр. 636, арк. 169.

²⁸ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 1.

W trudnych warunkach powojennych Ministerstwo Sprawiedliwości uważało, że kapelani więzienni powinni znajdować się w ramach budżetu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Natomiast Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego miało inne zdanie. Tak w liście z 24 marca 1921 r. zastępca ministra – dyrektor Departamentu Wyznań Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego pisał do Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie renumeracji kapelanów więziennych: „Ministerstwo W.R. i O.P. uwzględniało dotychczas w swoim budżecie wydatki na wynagrodzenie duchownych za spełnienie funkcji duszpasterskich w więzieniach Małopolski, podczas gdy równocześnie budżet Ministerstwa Sprawiedliwości obejmował wydatki na cele opieki duchownej w więzieniach i na koszty związane z kultem religijnym więźniów. Przy sposobności pertraktacji w sprawie ułożenia budżetu na bieżący okres Ministerstwo Skarbu zwróciło uwagę na ten niewłaściwy sposób preliminowania wydatków na te same cele w budżetach dwóch władz centralnych. Wskutek tego ministerstwo wyłączyło ze swego preliminarza budżetowego pozycje odnoszące się do wydatków na kapelanów więziennych w Małopolsce, wyszczególnione w załączonym zestawieniu i przesyła Ministerstwu Sprawiedliwości do dalszego właściwego urzędowania wnioski Namiestnictwa co do podwyższenia wynagrodzenia dla tych kapelanów w Przemyślu w Złoczowie i w Stryju...”²⁹. Wyżej wymienione zestawienie preliminarzu budżetowego funduszu religijnego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na 1921 r. przewidywało następujące pobory dla kapelanów więziennych Galicji Wschodniej: dom więzienny w Kołomyi – 168 marek polskich, w Stanisławowie – 280, w Tarnopolu – 168, w Czortkowie – 140, w Złoczowie – 112, w Stryju – 112, w Przemyślu – 350³⁰, w Sanoku – 210, we Lwowie – 368 itd.³¹

Trudności materialne związane z wypłaceniem należytego wynagrodzenia kapelanom miały również inne galicyjskie więzienia, np. domy więzienne w Samborze, Stanisławowie, Przemyślu oraz inne. Często faktyczne wynagrodzenia znacznie różniły się od kwot zatwierdzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

19 maja 1921 r. prezes Sądu Okręgowego w Samborze w liście do Prezydium Sądu Apelacyjnego we Lwowie proponował podnieść opłatę pracy duszpasterza w domu więziennym w Samborze chociażby do 150 marek polskich miesięcznie (1,8 tys. marek polskich rocznie) oraz zaznaczał, że ówczesne wynagrodzenie kapelana w kwocie 128 marek polskich stanowiło w rzeczywistości wynagrodzenie dla diaka oraz było bardzo szczupłym. Jednocześnie prezes Sądu Okręgowego w Samborze pozytywnie charakteryzował duszpasterską opiekę nadawaną przez greckokatolicki urząd parafialny w Samborze: „Obowiązki duszpasterskie jako odprawiania mszy świętej co drugą niedzielę tudzież w święta greckokatolickiego obrządku połączone z kazaniem, spowiada-

²⁹ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 39.

³⁰ W 1921 r. funkcję kapelana rzymskokatolickiego w przemyskim więzieniu wykonywał ks. dr Wojciech Galant, który objął stanowisko 8 września 1920 r., natomiast stanowisko greckokatolickiego kapelana piastował ks. Stefan Biłyk. W sądach powiatowych przemyskiego okręgu nie było stałych oraz kontraktowych kapelanów więziennych; zobacz ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 276.

³¹ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 39.

nie więźniów w czasie wielkanocnym, zaopatrzenie więźniów świętymi sakramentami w razie ciężkiej choroby – pogrzeby zmarłych więźniów tudzież chrzest ewentualnie urodzonych we więzieniu dzieci, wykonuje urząd parafialny regularnie i nie czyniono dotychczas żadnych trudności ze strony greckokatolickiego Urzędu parafialnego w Samborze”³².

W styczniu 1922 r. greckokatolicki kapelan samborskiego więzienia F. Rabij wyraził swoje niezadowolenie tak niskim wynagrodzeniem za pełnienie obowiązków duszpasterskich. Nadmienić należy, że ostatni raz jeszcze w kwietniu 1921 r. zwracał się do władz sądowych o podwyżkę, jednak nie otrzymał żadnej odpowiedzi³³. Usprawiedliwiając zaistniałą sytuację, prezes Sądu Okręgowego w Samborze raportował do prezesa Sądu Apelacyjnego we Lwowie, że „opuszczenie nazwiska ks. Rabija w przedłożonym wykazie kapelanów tut. domu więziennego nastąpiło przez przeoczenie, o reskrypcie jednak z 30.11.1921 r. przyznającym mu po 300 mk. miesięcznie od 1 października 1921 r. zawiadomiłem ks. Rabija pismem przygotowanym w języku ruskim [ukraińskim – O.R.] (...). Zarazem przekładam mu dodatkowego ryczałtu po 1.10.1921 r. w kwocie 1000 mp.”³⁴.

W domu więziennym przy Sądzie Okręgowym w Stanisławowie sytuacja była jeszcze gorsza, ponieważ tutejszy rzymskokatolicki kapelan Józef Kumer, który pełnił swoje obowiązki od 1 listopada 1920 r., nie otrzymał żadnego wynagrodzenia do 30 maja 1921 r. oraz planował zrezygnować ze swego stanowiska³⁵. W związku z niewyasygnowaniem żadnej renumeracji ks. Kumer zaprzestał wykonywać czynności rzymskokatolickiego duszpasterza. Wówczas w domu więziennym w Stanisławowie nie była obsadzona również posada greckokatolickiego kapelana. Więzienie korzystało z usług kapelana Zakładu Karnego w Stanisławowie ks. Konstantego Kunińskiego, przydzielonego tymczasowo³⁶. Ze sprawozdania władz domu więziennego przy Sądzie Okręgowym w Stanisławowie z 1921 r. dowiadujemy się, że „duchowa opieka i nabożeństwa kościelne były nieregularne i niedostateczne a z tego powodu, że przydzielony ze Zakładu karnego gr. kat. kapelan jest z powodu słabości od kilka miesięcy na urlopie, rzym. kat. zaś kapelan z powodu nieuregulowania, stałego odpowiedniego wynagrodzenia absentował się w czasie ferii sądowych”³⁷.

W 1922 r. duszpasterz greckokatolicki Aleksander Hrehorowicz został przeniesiony z Zakładu Karnego w Drohobycz do Stanisławowa oraz objął obowiązki kapelańskie przy więzieniach Sądu Okręgowego w Stanisławowie³⁸. Natomiast sytuacja z rzymskokatolickim ks. Kumerem pozostawała bez większych zmian. W 1922 r. prezes Sądu Okręgowego w Stanisławowie pisał do prezydium Sądu Apelacyjnego we Lwowie: „Poczynione przez mnie starania w celu objęcia czynności rz. kat. kapelana

³² ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 51.

³³ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1а, спр. 636, арк. 181.

³⁴ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 185.

³⁵ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 323, арк. 53.

³⁶ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 150.

³⁷ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1а, спр. 636, арк. 160.

³⁸ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 866, арк. 4.

w tutejszym domu więziennym w miejsce ks. Kumera przez innego księdza rz. kat obrządku nie odniosły skutku”³⁹. W innym liście z 1922 r. czytamy: „Donoszę, iż dotychczasowy tut. kontraktowy kapelan więzienny ks. Józef Kumer odmówił przyjęcia wynagrodzenia za maj br. w kwocie 600 mk. Oświadczając, że wynagrodzenie to nie odpowiada w żadnym stosunku jego czynności i że zrzeka się w ogóle przyjmowania tak minimalnego wynagrodzenia”⁴⁰.

W źródłach odnajdujemy informację, że rzymskokatolicki kapelan Józef Kumer w 1923 r. ponownie wykonywał duszpasterskie obowiązki o charakterze pracownika kontraktowego oraz że dla więzienia w Stanisławowie znowu była aktualną kwestia podwyżki dla wyżej wymienionego kapelana. 5 września 1923 r. Ministerstwo Sprawiedliwości informowało prezesa Sądu Apelacyjnego we Lwowie, że pobory miesięczne ks. Józef Kumera można maksymalnie podnieść jedynie w stosunku 12% do uposażenia samotnego urzędnika państwowego X stopnia służbowego bez „dodatku za wysługę lat”, „studia wyższe” itd.⁴¹

W drugiej połowie 1920 r. materialna sytuacja w stanisławowskich więzieniach się polepszyła. 28 września 1928 r. naczelnik Więzienia Karno-Śledczego w Stanisławowie Rajmund Stark-Chłopecki zawarł umowę w sprawie stosunku służbowego z księdzem rzymskokatolickim Bronisławem Szwedem. Odpowiednio do umowy wynagrodzenie kapelana wynosiło 24% uposażenia urzędnika państwowego samotnego w X stopniu służbowym. Ksiądz Bronisław Szwed był zobowiązany spełniać jako pracownik kontraktowy wszelkie obowiązki duszpasterskie wedle obrządku rzymskokatolickiego, w szczególności w kaplicy więziennej odprawiać co drugą niedzielę lub święto mszę świętą i wygłaszać naukę – udzielać nauki katechizmu dla młodocianych, odbywać spowiedź wszystkim więźniów w okresie wielkanocnym poprzedzoną rekolekcjami, a nadto w razie potrzeby spowiadać także chorych więźniów i prowadzić ich pogrzeby. Wydatki na utensylia kościelne (wino, świece, pranie bielizny kościelnej) pokrywać zobowiązywał się zarząd więzienny z funduszków Skarbu Państwa⁴². Analogiczne miesięczne wynagrodzenie z 1 października 1928 r. dostawał kapelan obrządku greckokatolickiego w Więzieniu Karno-Śledczym w Przemyślu ks. Włodzimierz Waselko. Obowiązki wyżej wymienionego kapelana przemyskiego prawie pokrywały się z funkcjami rzymskokatolickiego kapelana w stanisławowskim więzieniu Bronisława Szweda, jedyną różnicą było to, że ks. Waselko był zobowiązany odprawiać Mszę Świętą każdą niedzielę⁴³.

8 kwietnia 1929 r. do Stanisławowskiego więzienia wpłynął list Ministerstwa Sprawiedliwości z 30 marca tegoż roku z zawiadomieniem o tym, że zakres obowiązków kapelana zostaje rozszerzony, m.in. nabożeństwa zarówno dla więźniów wyznania rzymskokatolickiego, jak i greckokatolickiego powinny odbywać się w każdą niedzielę-

³⁹ ЦДАЛ України, ф. 151, оп.1а, спр. 636, арк. 172.

⁴⁰ ЦДАЛ України, ф. 151, оп.1а, спр. 636, арк. 176.

⁴¹ ЦДАЛ України, ф. 151, оп.1а, спр. 636, арк. 65.

⁴² Державний архів Івано Франківської області (ДАІФО), ф. 67, оп. 1, спр. 206, арк. 2.

⁴³ ЦДАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 2367, арк. 1.

łę i święta uroczyste; natomiast nauka religii wraz z pogadankami co najmniej dwa razy w tygodniu. W związku z powyższym Ministerstwo Sprawiedliwości zdecydowało podwyższyć miesięczne uposażenie kapelanów do wysokości 48% płacy samotnego urzędnika państwowego X stopnia służbowego⁴⁴.

Wyżej wymienione podwyższenie wynagrodzenia znalazło swoje odzwierciedlenie w nowej umowie z 10 kwietnia 1929 r. pomiędzy naczelnikiem Więzienia Karno-Śledczego w Stanisławowie Franciszkiem Bednarkiem a księdzem rzymskokatolickim Bronisławem Szwedem. Teraz kapelan był zobowiązany odprawiać w kaplicy więziennej Mszę Świętą w każdą niedzielę i święto w godzinach rannych i wygłaszać przy tej sposobności odpowiednie nauki. Ponadto ks. Szwed był zobowiązany nauczać religii i urządzić pogadanki w szkole więziennej dwa razy w tygodniu po jednej godzinie. Uposażenie duszpasterza podnosiło się od 24% do 48% pensji samotnego urzędnika państwowego X stopnia służbowego⁴⁵. 18 marca 1937 r. naczelnik więzienia w Stanisławowie, komisarz Straży Więziennej Bednarek, zwrócił się do rzymskokatolickiego kapelana Bronisława Szweda z prośbą o odprawienie nabożeństwa żałobnego ku uczczeniu pamięci Józefa Piłsudskiego⁴⁶. Natomiast już 31 marca tegoż roku naczelnik więzienia w Stanisławowie zawarł nową umowę z księdzem rzymskokatolickim Bronisławem Szwedem, zgodnie z którą wynagrodzenie kapelana zostało podwyższone do 50% pensji urzędnika państwowego X grupy uposażenia⁴⁷.

Naczelnik Więzienia Karno-Śledczego w Stanisławowie w liście do Ministerstwa Sprawiedliwości z 2 kwietnia 1929 r. pozytywnie charakteryzował tutejszego kapelana greckokatolickiego ks. Jana Horniatkiewicza oraz prosił o wsparcie w sprawie przyznania mu kredytu w wysokości 200–300 zł na rekolekcje dla więźniów z udziałem księży misjonarzy w czasie Wielkiego Postu⁴⁸. Niestety, finansowanie dla przeprowadzenia wyżej wymienionych rekolekcji nie zostało przydzielone, o czym świadczy m.in. raport naczelnika stanisławowskiego więzienia do Departamentu Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości o następującej treści: „Nawiązując do mojego raportu z 2 kwietnia r. b. z L.334/29 w sprawie kredytu na urządzenie rekolekcji z udziałem księży misjonarzy, donoszę, że gr. katolicki kapelan powierzonego mi więzienia ks. Horniatkiewicz, licząc na uwzględnienie jego prośby, poczynił wydatki na wspomniane rekolekcje w wysokości 150 zł, a to na wynagrodzenie księży misjonarzy, którzy prowadzili faktycznie rekolekcje, i na zakup pamiątkowych dla więźniów obrazków (fotografii obrazu ołtarza kaplicy więziennej). Obecnie ks. Horniatkiewicz, znalazłszy się w wyjątkowo trudnych warunkach materialnych z powodu choroby żony, prosi o zwrot omawianych kosztów, czego ja, nie mając odpowiedniego na ten cel kredytu i aprobaty wydatków, skutecznie nie mogę. Donosząc o powyższym, uprzejmie proszę Ministerstwo Sprawiedliwości o aprobatę poczynionych przez ks. Horniatkiewicza wydatków i przekaza-

⁴⁴ ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 89, арк. 2.

⁴⁵ ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 206, арк. 5.

⁴⁶ ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 89, арк. 9.

⁴⁷ ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 206, арк. 7–8 зб.

⁴⁸ ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 89, арк. 4.

nie na ten cel kredytu w kwocie 150 zł⁴⁹. Należy zauważyć, że Ministerstwo Sprawiedliwości wyraziło zgodę na zwrot kosztów ks. Horniatkiewiczowi dopiero w kwietniu 1933 r.⁵⁰ Według stanu na marzec 1938 r. obowiązki greckokatolickiego kapelana w Stanisławowskim więzieniu pełnił ks. Michał Menciński⁵¹.

3.2. Duszpasterska opieka. Wybrane przykłady

Prawie każdy zakład penitencjarny w Galicji Wschodniej posiadał kaplicę lub specjalne pomieszczenie dla modlitwy. Np. w stanisławowskim więzieniu specjalnie urządzone kaplica lokowała się na trzecim piętrze głównego budynku więziennego oraz mogła umieścić 150 więźniów. Nabożeństwa w kaplicy odprawiane były w każdą niedzielę i święta. Opiekę duchowną w stosunku do więźniów chrześcijan wykonywali dwaj stali kontraktowi duchowni (rzymsko- i greckokatolickiego wyznania). Kapelani odprawiali nabożeństwo po kolei – co drugą niedzielę. W czasie Mszy św. była odczytywana Ewangelia oraz wygłaszane okolicznościowe kazanie, duchowni także urządzali spowiedź oraz rekolekcje⁵².

Tarnopolskie więzienie również posiadało własną kaplicę. Według stanu na 1929 r. nabożeństwo każdej niedzieli odprawiali tam rzymsko- oraz greckokatolicy duszpasterze pracujący w charakterze urzędników kontraktowych. Oprócz tego kapelani mieli obowiązek przeprowadzenia rozmów religijnych z osobami skazanymi na karę śmierci⁵³. Podobnie było w samborskim więzieniu, które także posiadało kaplicę, gdzie w niedziele oraz święta na przemian odprawiali nabożeństwa rzymsko- i greckokatolicy księża. Przed Wielkanocą dla więźniów obu obrządków odbywała się spowiedź⁵⁴.

W więzieniach obchodzono tradycyjne święta chrześcijańskie – Boże Narodzenie oraz Wielkanoc. Należy zauważyć, że przebieg takich świąt miał w każdym więzieniu podobny scenariusz. *Przegląd Więziennictwa Polskiego* tak opisywał obchodzenie Bożego Narodzenia w Lwowskich „Brygidkach” (więzienie karne we Lwowie przy ul. Kazimierzowskiej, 24) w 1928 r.: „Dzień narodzin nowego świata owiany głęboką wiarą i miłością ku Dzieciątku Bożemu zawitał radośnie do Betlejemskiej szopki «Więzienia św. Brygidy». Zdawało się, że ciosane rękoma więźniów figurki «Trzej Królowie i lud pastuszy», jakby ożyły, a mały Jezus wyciągnawszy rączyny błogosławił rozmodlonej rzeszy więźniów i wiewał otuchę do zgorzkniałych serc. Hej! Kolęda, kolęda! Wezbrały Serca i zabłysła nieklamana łza w oku więźnia, gdy tradycyjnym zwyczajem ks. kapelan więzienny, naczelnik więzienia i nauczyciel, łamiąc się z każdym opłatkiem składali życzenia. W pierwszy dzień świąt, po Mszy Świętej i kazaniu kapelana ks. Szymańskiego, chóru i wspólnych kolędach koło pięknie ubranej choinki,

⁴⁹ ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 89, арк. 5.

⁵⁰ ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 89, арк. 6.

⁵¹ ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 89, арк. 11.

⁵² ДАІФО, ф. 67, оп. 1, спр. 89, арк. 1.

⁵³ Державний архів Тернопільської області, ф. 285, оп. 1, спр. 677, арк. 1–1зв.

⁵⁴ Державний архів Львівської області, ф. 1064, оп. 1, спр. 10. арк. 2 зв.; ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1а, спр. 636, арк. 131.

urządzonej w izbie szkolnej, rozdano liczne upominki. Na tym miejscu należy podkreślić niemałe zasługi miejscowego «Patronatu nad więźniami im. Wincentego a Paulo», który sprawił owe podarki...»⁵⁵.

Prawie taki sam przebieg świąt Bożego Narodzenia obserwujemy w złoczowskim więzieniu w 1929 r. We wspomnianym zakładzie penitencjarnym, w myśl idei wychowawczej, dla więźniów urządzono wspólny opłatek. Więźniowie zebrali się w wielkiej sali szkolnej wraz z administracją oraz personelem pomocniczym. Oni też przybrali choinkę i wykonali szopkę. Na świątecznym zebraniu jako pierwszy przemawiał naczelnik więzienia Ulanowski, potem głos zabrał kapelan ks. Józef Smacznik, następnie więźniowie zaśpiewali kolędę *Bóg się rodzi*, na koniec wszyscy połamali się opłatkiem i zasiedli do specjalnie przygotowanej przez „Patronat” wieszery⁵⁶.

W okresie bożonarodzeniowym w 1934 r. odbyły się rekolekcje w czortkowskim więzieniu zorganizowane przez katolicki konwent oo. dominikanów. Trzeciego dnia świąt więźniowie odegrali komedię M. Bałuckiego *Grube Ryby*. Należy dodać, że mimo bardzo szczupłych funduszy tutejszemu „Patronatowi” udało się zbudować skromną scenę w więzieniu⁵⁷.

W 1928 r. w tygodniu poprzedzającym Wielkanoc w lwowskich „Brygidkach” odbyły się rekolekcje dla więźniów. Nauki rekolekcyjne wygłosił misjonarz ks. Kołodziej. Po kilkunastoletniej pracy w nawracaniu przestępców w więzieniach amerykańskich specjalnie delegowany został do „Brygidek” przez wizytatora Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie. W rekolekcjach wzięło udział ok. 500 więźniów (95% katolików obrządku łacińskiego i greckiego) z ogólnej liczby ok. 900 osób. Spowiadali więźniów zarówno miejscowi duszpasterze – kapelani Szymański oraz Hrehorowicz, jak i zaproszeni – infułat Czajkowski, prałat Dzierżyński, kanonik Sokołowski, superior zgromadzenia misjonarzy Lach, misjonarz Cepurski oraz księża greckokatolicy (kanonicy Rudowicz, Łycyniak, Dutkiewicz, Galant i Jaroszewicz). Święte sakramenty zostały udzielone także umieszczonym w Okręgowym Szpitalu dla więźniów z terenu Galicji Wschodniej chorym⁵⁸.

W 1934 r. wielkopostne rekolekcje dla więźniów wyżej wspomnianych „Brygidek” rzymsko- oraz greckokatolickiego obrządku odbyły się pod kierownictwem więziennych duszpasterzy ks. Franciszka Komandera i ks. Bohdana Lipskiego. Ok. 200 więźniów przystąpiło do spowiedzi po rekolekcjach. Na uroczystość przyjęcia Komunii św. przez więźniów obrządku łacińskiego przybył nawet bp Eugeniusz Baziak – znany duchowny rzymskokatolicki, doktor teologii, biskup pomocniczy lwowski w latach 1933–1944. Po komunii biskup Baziak udzielił 11 więźniom sakramentu bierzmowania⁵⁹.

⁵⁵ „Boże Narodzenie w więzieniu we Lwowie”, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 2 (1929): 9.

⁵⁶ Józef Smacznik, „Opłatek w więzieniu w Złoczowie”, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 1 (1930): 15.

⁵⁷ T. S., „Boże Narodzenie w więzieniu w Czortkowie”, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 2 (1935): 12–13.

⁵⁸ „Rekolekcje i spowiedź Wielkanocna w Więzieniu karnem we Lwowie”, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 6 (1928): 12–13.

⁵⁹ „Rekolekcje więzieniu we Lwowie”, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 6 (1934): 8.

3.3. Konflikty z władzami więziennymi

W źródłach archiwalnych odnajdujemy również informacje o konfliktach pomiędzy kapelanami a władzami więziennymi. Przykładowo, w więzieniu Sądu Karnego we Lwowie (przy ulicy Batorego) w 1919 r. wykonywał obowiązki duszpasterskie ksiądz grekokatolicki Jan Nowosad. W tym samym roku dozorca wyżej wymienionego zakładu penitencjarnego Teodor Karwacki złożył swoim przełożonym doniesienie o tym, że ks. Nowosad w naukach głoszonych podczas nabożeństwa w kaplicy więziennej występował przeciw państwu polskiemu. Przeprowadzone dochodzenie nie stwierdziło jednak faktu, że „ks. Jan Nowosad w czasie kazań występował wrogo przeciw Państwu Polskiemu lub starał się więźniów, do których przemawiał, do wrogiego wystąpienia przeciw Państwu podburzać”⁶⁰. Tegoż zdania były i ograna prokuratury, które nie znalazły podstaw do wdrożenia sprawy karnej. Natomiast według danych Prezesa Sądu Okręgowego Karnego we Lwowie postępowanie kapelana wskazywało na pewien nietakt, „skoro w naukach swoich właśnie w obecnych czasach używał takich zwrotów – które mogły na słuchających zrobić pewne niekorzystne wrażenie – a w szczególności iż ksiądz w swych naukach porusza kwestie polityczne”⁶¹.

Mimo zaniechania dochodzenia 29 grudnia 1919 r. ks. Nowosad złożył podanie do władz sądowych z prośbą o zwolnienie go z pełnienia czynności kapelana z powodu złego stanu zdrowia. Prośba duszpasterza została rozpatrzona pozytywnie i od 1 stycznia 1920 r. został on zwolniony ze służby w więzieniu. Natomiast władze sądowe zwróciły się do grekokatolickiego konsystorza metropolii we Lwowie o ustanowienie innego kapelana⁶². Faktycznie ks. Nowosad spełniał swoje obowiązki w więzieniu do końca marca 1920 r., dopóki go nie zastąpił ks. Josyp Kyszakiewicz. Arcybiskup metropolita lwowski i halicki grekokatolicki Andrzej Szeptycki w liście do prezydium Sądu Karnego we Lwowie wyraził zgodę na objęcie obowiązków duszpasterskich przez ks. Josypa Kyszakiewicza – byłego starszego kapelana wojskowego oraz radcy konsystorii⁶³.

Zakończenie

Zaspakajanie potrzeb religijnych było nieodzownym prawem więźnia międzywojennej Polski. Obecność w zakładzie penitencjarnym duszpasterza znalazła swoje prawne podstawy już w pierwszych aktach dotyczących więziennictwa odrodzonego państwa polskiego. Kapelani prowadzili swoją duszpasterską działalność w charakterze pracowników kontraktowych: odprawiali msze święte, urządzali rozmowy na tematy religijne, prowadzili rekolekcje oraz odbywali spowiedź, otaczali opieką duchowną chorych więźniów, przewodniczyli pogrzebom zmarłych w więzieniu itd.

⁶⁰ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 19.

⁶¹ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 19.

⁶² ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 19.

⁶³ ЦДІАЛ України, ф. 151, оп.1, спр. 323, арк. 21.

W pierwszych latach niepodległości Polski kapelani Galicji Wschodniej silnie odczuwali trudności materialne z powodu bardzo szczupłego wynagrodzenia oraz częstych opóźnień z jego wypłatą. Niektórzy duszpasterze w takiej sytuacji nawet rezygnowali ze swoich obowiązków w więzieniach. Po 1926 r. sytuacja z finansowaniem duchowej opieki w zakładach penitencjarnych nieco się poprawiła.

Kapelani rzymskokatoliccy ze względu na miejsce i rolę katolicyzmu łacińskiego obrządku w państwie polskim mieli uprzywilejowane stanowisko w porównywaniu z duchownymi grekokatolickimi. Biorąc pod uwagę mozaikę wyznaniową Galicji Wschodniej, można stwierdzić, że kapelani tak obrządku rzymsko-, jak i grekokatolickiego, niewątpliwie odegrali ważną rolę życiu codziennym więźniów trzech południowo-wschodnich województw.

Bibliografia

- Государственный архив Брестской области, ф. 99, оп.1, д. 1.
Державний архів Івано Франківської області, ф. 67, оп. 1, спр. 89, 206.
Державний архів Львівської області, ф. 1064, оп. 1, спр. 10.
Державний архів Тернопільської області, ф. 285, оп. 1, спр. 677.
Центральний державний історичний архів України у м. Львові. ф. 151, оп.1, спр. 232, 323, 866, 2367; оп.1а, спр. 636.
Archiwum Państwowe w Kielcach. zesp. 21/186, sygn.1.
„Boże Narodzenie w więzieniu we Lwowie”. *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 2 (1929): 9.
Bugajski, Zygmunt, Edward Neymark. *Aktualne zagadnienia i projekty reformy więziennictwa*. T. 1. Warszawa, 1925.
Dziennik Praw Państwa Polskiego, 1918, nr 23, poz. 76; 1919, nr 15, poz. 202.
Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości, 1926, nr 9, poz. 10.
Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polski, 1920, nr 117, poz. 768; 1928, nr 29, poz. 272; 1931, nr 17, poz. 577.
Pawlak, Karol. *Więziennictwo polskie w latach 1918–1939*. Kalisz: Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, 1995.
Pawlak, Karol. *Za kratami więzień i drutami obozów (zarys dziejów więziennictwa w Polsce)*. Kalisz: Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, 1999.
Razyhrayev, Oleh. „Życie religijne w łuckim więzieniu w latach 1919–1939”. W: *Państwo–religia. Instytucje państwowe i obywatele wobec religii w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*. T. 1, red. J. Durka, 65–78. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2014.
„Rekolekcje i spowiedź Wielkanocna w Więzieniu karnem we Lwowie”. *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 6 (1928): 12–13.
„Rekolekcje więzieniu we Lwowie”. *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 6 (1934): 8.
Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1924. Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1925.
Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926. Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1927.
Smaczniak, Józef. „Opłatek w więzieniu w Złoczowie”. *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 1 (1930): 15.

T. S., „Boże Narodzenie w więzieniu w Czortkowie”. *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 2 (1935): 12–13.

Urbański, Krzysztof. *System penitencjarny II Rzeczypospolitej a więźniowie polityczni (na przykładzie województwa kieleckiego)*. Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, 1997.

Streszczenie

W artykule przedstawiono podstawy prawne oraz praktyczną działalność rzymsko- i greckokatolickich kapelanów w więzieniach Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym. Wyjaśniono, że kapelani prowadzili swoją duszpasterską działalność w charakterze pracowników kontraktowych: odprawiali msze święte, prowadzili rozmowy na tematy religijne, rekolekcje oraz spowiadali, otaczali opieką duchową chorych więźniów, przewodniczyli pogrzebom zmarłych w więzieniu itd. Pokazano, że pomimo trudnych warunków materialnych kapelani niewątpliwie odegrali ważną rolę w życiu codziennym więźniów trzech południowo-wschodnich województw Polski.

Słowa kluczowe: więzienie, więźniowie, duszpasterstwo więzienne, kapelan, Galicja Wschodnia, działalność, podstawy prawne

Abstract

THE ACTIVITY OF ROMAN AND GREEK CATHOLIC CHAPLAINS IN THE PRISONERS OF EASTERN GALICIA IN THE INTERWAR PERIOD

The article presents the law basics and practical activities of Roman and Greek Catholic chaplains in the prisons of Eastern Galicia in the interwar period. It was explained that the chaplains carried out their pastoral activities as contract employees: they celebrated mass, arranged religious conversations, conducted retreats and confessions, gave spiritual care to prisoners who were ill, held funerals in prison, etc. It was shown that despite difficult financial conditions, chaplains undoubtedly played an important role in the daily life of prisoners of the three south-eastern provinces of Poland.

Keywords: prison, prisoners, pastoral care of prisoners, chaplain, Eastern Galicia, activity, law basics